

Lakivaliokunnalle

Lausunto

Asia: HE 204/2024 vp.; Hallituksen esitys eduskunnalle aserikoksia koskevan sääntelyn muuttamiseksi

Hallitus esitys sisältää toteutuessaan merkittäviä muutoksia aseita koskevaan rikosoikeudelliseen sääntelyyn. Aserikoksia koskeva rikoslain 41 luku uudistetaan kokonaisuudessaan, minkä lisäksi aihealueen sääntelyyn esitetään lukuisia muita muutoksia. Rikoslain 41 lukuun on tehty vuosien varrella varsin vähän muutoksia. Eri syistä kokonaistarkastelu on nyt tarpeen. Uudistus perustuu myös hallitusohjelman kirjauksiin.

Aseiden todellisuus on muuttunut muun muassa sen vuoksi, että aseitakin ja niiden osia voidaan 3D-tulostaa. Järjestäytyneessä rikollisuudessa ja yleensä verkostoituneessa rikollisessa toiminnassa aseilla on jonkin verran aikaisempaa enemmän merkitystä. Hallituksen esityksen tekstissä annetaan kiitettävästi kuvailutietoa aseisiin liittyvän rikollisuuden tilanteesta ja kehityspiirteistä. Erityisesti on tukeuduttu poliisilta saatuun tietoon. Näkemys perustuu siihen, että aserikokset ovat paljolti piilorikollisuutta, josta ja jonka muutoksista esimerkiksi tuomioistuintilastot eivät anna täyttä kuvaa. Tämä pitäneek paikkansa. Silti voi metodologiselta kannalta sanoa, ettei poliisinkaan tietojen perusteella voida kovin luotettavasti arvioida aserikollisuutta piilorikollisuutena, koska jo määritelmällisesti poliisin tietoon tullut rikollisuus ei ole piilorikollisuutta.

Keskeisin esitetty muutos on se, että luvattoman ampuma-aseen kantaminen tai kuljettaminen yleisellä paikalla arvioitaisiin lähtökohtaisesti törkeäksi ampuma-aserikokseksi, mikä ankaroittaisi näiden tilanteiden arviointia erittäin merkittävästi, suorastaan ennennäkemättömän radikaalisti. En muista lähes kolmenkymmenen vuoden professoriuraltani läheskään vastaavaa yksittäistä uudistusehdotusta. Koska rangaistusasteikon alaraja olisi kaksi vuotta vankeutta, käytännössä mahdollisuus määrätä ehdollista vankeutta sulkeutuisi pois. Kuten jäljempänä ilmenee, kannatan sinänsä sääntelyyn tiettyjä kiristyksiä, mutta pidän nyt esitettyä roimasti ylimitoitettuna.

Tämä esitetty muutos perustuu hallitusohjelmakirjaukseen. HE s. 36 on tuotu esiin se ilmeinen seikka, ettei hallitusohjelmakirjaus sinänsä ole peruste rikoslainsäädännön muuttamiseen, vaan asiaa on siitä riippumatta tarkasteltava tavanomaisten kriminalisointiperiaatteiden valossa. Olennaista tässä arviossa on ottaa huomioon rikollisuuden kehityspiirteet ja se, onko muutokseen

painavaa yhteiskunnallista tarvetta. On myös otettava huomioon suhteellisuusperiaatteen vaatimukset, kuten rikoslain rangaistusasteikkojen keskinäissuhteet. Syntyy kuitenkin vaikutelma, että hallitusohjelmakirjaus on otettu hyvin vahvasti lähtökohdaksi, jopa niin vahvasti, ettei muuhun päätyminen olisi valmisteluvaiheessa ollut todellisuudessa mahdollista. Sen vuoksi kriminalisointiperiaatteista kiinni pitämisessä eduskuntakäsittelyn vaihe korostuu. Tuntuu siltä, että lainvalmistelussa ei ole aidosti pohdittu vaihtoehtoisia keinoja tiukentaa näiden hallussapitotilanteiden rikosoikeudellista arviointia. Keinoja olisi kuitenkin ollut muitakin. Nyt esityksessä mallissa kiristymisen toteutuu moninkertaisena ja siten, että asialla saattaa olla hankalia heijastusvaikutuksia rikoslain 41 luvun ulkopuolellekin.

Onko sitten esitetyn muutoksen (tarkoittaen hallussapitorikoksen arvostelun ankaroittamista ylimalkaan) tueksi esittää riittävän painavat perusteet? Kysymys on siinä mielessä vaikea, että eri näkökohdat puhuvat eri suuntaan. Yleinen tilanne aserikoksissa ei ole erityisen hälyttävä, ja HE:ssä esitetään tästä tilastotietoa. Ampuma-aseiden rooli on kotimaisessa rikollisuudessa vähäisempi kuin joissakin kansainvälisissä vertailumaissa, mikä on suuri etumme. Väkivallan käyttöön liittyvän ampuma-aserikollisuuden arvioidaan kuitenkin lisääntyvän (HE s. 27). Tällainen trendi on mahdollinen. Vakavassa katurikollisuudessa kuten nuorten tekemissä ryöstöissä ja niin sanotun katujengitoiminnan rikoksissa teräaseet ovat merkittävästi isommassa roolissa kuin ampuma-aseet. Rikoslain 41 lukua on uudistettu viimeisen 25 vuoden kuluessa vain niukasti.

Vastaavasti kuitenkin varsinaisen järjestäytyneen rikollisuuden puolella samoin kuin toistaiseksi vielä hyvin kapeassa äärioikeistoterrorismissa ampuma-aseet ovat jo tulleet kuvaan mukaan. Edellinen kokonaisuus on varmaankin tällä erää selvästi kriminaalipoliittisesti merkittävämpi kysymys.

On siten yhteiskunnallista tarvetta pyrkiä rangaistuksen uhalla torjumaan sitä, että laittomia ampuma-aseita olisi saatavilla ja kuvassa mukana, sillä jos aseita on kuvassa mukana, syntyy useammin tilanteita, joissa niitä myös käytetään. Ampuma-aseisiin liittyy myös sellaista käyttöä, jossa asetta ei edes tarvitse laukaista, vaan pelkkä aseiden avulla saatava pelote saa kohteen mukautumaan aseiden haltijan vaatimuksiin.

Ampuma-aseisiin liittyvissä rikoksissa voi nähdä tiettyä yleistä tarvetta kiristää kriminaalipoliittista linjaa, mutta toisaalta ei ole merkkejä siitä, että sääntely olisi ollut niin lievää, että korjaustarve olisi hyvin merkittävä. Nykyisinkään ei lievää ampuma-aserikosta koskevaa säännöstä sovelleta, jos kyse on ampuma-aseesta.

Aserikosten soveltamisessa on tyypillistä, että samalla sovelletaan muitakin rikossäännöksiä. Jollei RL 41 luvun mukainen rikos ole päärikos, aserikoksista tuomittava rangaistus vaikuttaa kokonaisuuteen eli RL 7 luvun mukaan tuomittavaan yhteiseen rangaistukseen suhteellisen vähän.

Myöskään ampuma-aserikos kannalta merkityksellinen nykysääntely ei ole hampaatonta, vaan monin osin aivan riittävän tiukkaa. Rikoslaisissa on jo valmiiksi sellaista sääntelyä, jossa ampuma-aseiden käyttö tilanteissa vaikuttaa voimakkaasti toiminnan moitittavuuden arviointiin. Erityisesti on mainittava järjestäytyneitä rikollisuutta koskeva koventamisperuste, joka sinänsä osoittaa yhteiskunnan tiukkaa suhtautumista järjestäytyneeseen rikollisuuteen ilmiönä. Koventamisperusteen soveltuessa tuomittavat rangaistukset ovat jo valmiiksi suhteellisen tuntevia, jolloin on kysyttävä, onko tällainen edelleen ankaroittaminen perusteltua.

HE s. 36 mainitaan, että ampuma-aseiden käyttöön liittyvän varautumisen arvioidaan olevan lisääntymässä vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden toimijoiden keskuudessa. Tämä saattaa pitää paikkansa. On kuitenkin jossain määrin kysymyksenalaista, voidaanko juuri tähän ryhmään vaikuttaa rikoslainsäädäntöä edelleen kiristämällä. Esimerkiksi järjestäytyneen rikollisryhmän harjoittamaan huumekauppaan saattaa liittyä reviiirikiistoja toisten ryhmien kanssa, jolloin eri ryhmät varautuvat myös aseellisiin konflikteihin. Myös ryhmien sisäisiä konflikteja voi esiintyä ja esimerkiksi velkojen perimistä siten, että vaatimuksia tehostetaan ampuma-aseiden voimin.

Vaikka tällaiset ilmiöt sinänsä kohdistuvat yleiseen järjestykseen ja turvallisuuteen, niiden pääasiallinen vaikutuspiiri eivät kuitenkaan ole sivulliset, joiden toiminnalla ei ole yhtymäkohtia sanotun toiminnan ydinasioihin. Jos Suomessa yleistyisi mafiatyyppinen suojelurahojen kerääminen esimerkiksi tavallisilta kaupan alan toimijoilta, tilanne voisi olla toinen. Kotimainen järjestäytynyt rikollisuus ei tavoittele näkyvyyttä, vaan pyrkii pysymään poissa näkyviltä ja julkisilta paikoilta, tietynlaisena poikkeuksena tästä toki huumeiden katukauppa. Huumerikossääntely on kuitenkin oma kokonaisuutensa eikä sitä tarvitse tässä ottaa esille. Suomen ja Ruotsin tilanteet ampuma-aseiden käytössä kaupunkikeskustoissa poikkeavat merkittävästi toisistaan. Suomessa viranomaiset ovat onnistuneet varsin hyvin kontrolloimaan järjestäytyntä rikollisuutta ja rikollisia ryhmiä on tunnistettu ja myös kielletty.

Syntyy vaikutelma, että Ruotsissa vastikään omaksuttu sääntelymalli olisi toiminut jonkinlaisena esikuvana, kun hallitusohjelmasta on neuvoteltu. Ruotsissa yhteiskunta on kohdannut hyvin hankalan väkivaltakierteen, jonka katkaisussa viranomaiset ovat olleet vaikeuksissa. Ruotsissa rikoslainsäädäntöä on kiristetty erittäin nopeassa tahdissa ja tulee olemaan erittäin kiinnostavaa nähdä, tahtuuko rikollisuuskehitys näillä toimilla. Ruotsissa aserikoksia koskeva sääntely on erillislaissa, aselaissa (vapenlag), eikä osana brottsbalkenia (BrB).

Törkeää aserikosta koskeva vastikään uudistettu sääntely on Ruotsissa erittäin ankaraa. Vankeusasteikon alaraja on neljä vuotta vankeutta. Lisäksi tunnetaan vielä erityisen törkeä tekemuoto, jossa alarajana on kuusi vuotta vankeutta:

9 kap. 1 a § Om brott som avses i 1 § första stycket är grovt, döms för grovt vapenbrott till fängelse i lägst fyra och högst sju år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om

1. vapnet har innehafts på allmän plats eller på en annan plats där människor brukar samlas eller har samlats eller i ett fordon på en sådan plats,
2. vapnet har varit av särskilt farlig beskaffenhet,
3. innehavet, överlåtelsen, förmedlingen eller utlåningen har avsett flera vapen,
4. vapnet har innehafts i en sådan miljö att det typiskt sett kan befaras komma till brottslig användning, eller
5. gärningen annars har varit av särskilt farlig art.

2 st. Om brott som avses i 1 § första stycket är synnerligen grovt, döms för synnerligen grovt vapenbrott till fängelse i lägst sex och högst tio år. Vid bedömningen av om brottet är synnerligen

grovt ska det särskilt beaktas om innehavet, överlåtelsen, förmedlingen eller utlåningen har avsett ett stort antal vapen eller flera vapen av särskilt farlig beskaffenhet.

Ruotsissa omaksuttu sääntely on todellakin tavattoman ankaraa, eikä tiedossani ole, miten oikeuskäytäntö on sen Ruotsissa ottanut vastaan. Edellisessä vaiheessa oli jo korotettu aserikosten rangaistusasteikkoja, minkä jälkeen vuonna 2023 toteutettiin useiden vakavimpien aserikosten ja räjähdysainerikosten osalta merkittävä lisäkiristys. Ks. tarkemmin Skjutvapen och explosiva varor – skärpta straff för de allvarigare brotten. Prop. 2023/24:33.

Oletettavasti aserikoksista tuomitut vankeusvuosia koskevat luvut nousevat Ruotsissa tällä hetkellä erittäin jyrkästi. Tähän verrattuna kotimainen HE vaikuttaa jopa maltillisemmalta, mutta kotimaista lainsäädäntöä tulee arvioida kansallisista lähtökohdista, eikä antaisi Ruotsin tilanteelle ja ruotsalaiselle kriminaalipolitiikan muutokselle tässä esikuva-arvoa. Suomessa omaksuttavia ratkaisuja tulee arvioida perusteellisesti ja periaatteelliselta kannalta omista lähtökohdistamme. Ruotsissa ei lainsäädäntöprosessissa toteuteta aivan yhtä olennaista perus- ja ihmisoikeustarkastelua, joskin lainsäädäntöneuvosto (lagstiftningsrådet) antaa arvionsa esityksen hyväksyttävyydestä. Suomessa perustuslakivaliokunnan kannoilla on todellisuudessa voimakkaammin lainsäädäntöprosessia ohjaava vaikutus. Rikosoikeudellisen sääntelyn johdonmukaisuus on myös perusoikeuskysymys.

Yleisenä kommenttina sanoisin, että rikosoikeudellinen lainsäädäntö on yhteiskunnan sellaista perussäännöstöä, jonka ei tulisi reagoida yhteiskunnan muutoksiin ja tarpeisiin aivan reaaliajassa ja konjunktuurien mukaisesti, vaan se on tarkoitettu pitkäikäiseksi ja hitaammin muuttuvaksi. Esitettyjä muutoksia tulee ajatella tältä kannalta, eikä minään poikkeustilasääntelynä. Rikosoikeuden normiston hyväksyttävyys perustuu periaatteelliseen johdonmukaisuuteen ja suojeltavien oikeushyvien tasapainoiseen käsittelyyn kuin siihen, että odotetaan rikosoikeuden keinojen tuottavan nopeita ratkaisuja rikollisuushkiin. Ruotsin tilanteen voi ymmärtää juuri erittäin hankalaa ja vakavan väkivallan räjähdysmäistä lisääntymistä vasten. Vaarana on Ruotsissakin, että tällainen kriisilainsäädäntö, joka on valmisteltu nopeassa tahdissa, kuitenkin jää voimaan vuosikymmeniksi. Suomessa ei olla sellaisessa tilanteessa, että tulisi seurata Ruotsin esimerkkiä, vaikkakin tilannetta tulee tarkkaan seurata. Kriminaalipolitiikkaa tulee tehdä kansallisista lähtökohdista ja kansallinen rikollisuustilanne huomioon ottaen. Ruotsi muodostaa tällä hetkellä Euroopassa poikkeuksen ja ero aikaisempaan harjoitettuun kriminaalipolitiikkaan on tavattoman suuri. On toki aikaisempia esimerkkejä jyrkintä kriminaalipolitiikan linjanmuutoksista, mutta ankaroitumista on voinut seurata myös myöhemmät lievennykset, kun uudistusten varjopuolet ovat tulleet ilmeisiksi. On hyvin mahdollista, että näin kävisi Suomessakin. Suomessa ei tällä hetkellä ole perusteita sellaiseen paniikinomaiseen kriminaalipoliittiseen käänteeseen, joka Ruotsissa on koettu ja joka edelleen jatkuu.

Ruotsissa tehdyt virheet perustuvat nähdäkseni kriminologisessa mielessä yhteiskuntapoliittisiin toimiin, tarkemmin niiden puutteeseen, mikä on johtanut eräiden asuinalueiden voimakkaaseen eriytymiseen, mitä on pahentanut kotouttamistoimien puutteellisuus tai epäonnistumiset. On kestänyt, että rikosoikeudellisella kontrollilla joudutaan reagoimaan tällaisiin ongelmiin, sillä myös sen kontrollin vaikutukset voivat olla arvaamattomia ja joskus jopa lisäävät toiminnan radikalisoitumista ja voivat vähentää kohteena olevien erityisryhmien luottamusta viranomaisiin ja koko yhteiskuntajärjestelmään. Suomen olisi reagoitava tasapainoisemmin ja jätettävä

rikosoikeudellisille keinoille se rooli, mikä sille normaalistikin kuuluu. Näinkin voidaan perustella tiettyä kriminaalipoliittisen linjan tiukennusta, mutta ei sen sijaan nyt esitetynlaista dramaattista, suorastaan drakonista ankaroittamista.

*

Edellä mainittiin siitä, että aseita voi olla hallussa varautumisen vuoksi, varmuuden vuoksi. Niin moitittavaa kuin tämä periaatteessa onkin, ampuma-aseella varautuminen voisi joskus olla vähemmän moitittavaa juuri sen vuoksi, että henkilö kokee uhkaa järjestäytyneen rikollisryhmän suunnalta ja kokee, ettei saa viranomaisilta suojaa koskemattomuudelleen. – Ymmärrän hyvin sen, että juuri tuo ”varautumisen kulttuuri” on se, joka olisi tarpeen muuttaa, niin vaikeaa kuin se onkin. Pelkään kuitenkin pahaa, että saatetaan vaatia aivan tavattoman kovia rangaistuksia, ennen kuin toimintamallit tässä suhteessa kokonaan muuttuvat, jos näillä on omat syynsä. Tähän kriminaalipoliittiseen preventiiviseen käänteeseen liittyy ehkäpä ylimitoitettuja odotuksia rikosoikeuden keinojen vaikuttavuudesta. Rikollisuuden torjunnassa tulee käyttää eri keinoja tasapainoisesti. Kuten sanottua, en pidä kotimaista järjestäytyneen rikollisuuden tilannetta tällä hetkellä poikkeuksellisen hankalana, eikä se myöskään ole näkynyt kansalaisille kovana väkivaltana. Parikymmentä vuotta sitten tilanne oli hankalampi ja saimme seurata uutisissa esimerkiksi moottoripyöräjengien keskinäisiä valtataisteluita ampumaasein ja jopa singoin. Järjestäytyneen rikollisuuden muodostamaan uhkaan tulee siihenkin reagoida tasapainoisesti ja siten, että vähennetään sen vetovoimaa. Kotimainen lähestymistapamme on osoittautunut varsin menestyksekkääksi.

Havaitsemme, että ampuma-aseiden hallussapito julkisella paikalla liittyy myös kysymykseen valtiovallan väkivaltamonopolista. On hyvin arvokasta, että Suomessa on katsottu ampuma-aseiden kuuluvan ainoastaan viranomaisille, ja myös viranomaisten tulee käyttää ampuma-aseita vain äärimmäisissä tilanteissa ja voimankäyttöä koskevien normien tiukoissa rajoissa. On siten arvokasta, että yksityisten toimijoiden ampuma-aseiden kantamiseen ja hallussapitoon julkisella paikalla suhtaudutaan hyvin kielteisesti, mikä poikkeaa suuresti esimerkiksi USA:ssa omaksutusta lähtökohdasta, jossa jokaisen oikeudeksi katsotaan puolustaa itseään ja jossa aselainsäädäntö perustuu kansalaisten perustuslailliseen oikeuteen kantaa asetta.

Suomessa on kuitenkin paljon esimerkiksi metsästysaseita ja joskus niitäkin kuljetetaan kulkuneuvoissa. Ei ole vaikea kuvitella tilannetta, jossa esimerkiksi hetkellisesti autossa olisi metsästyskivääri, kun sen hallintaan oikeutettu käy kahvilla, jolloin ajoneuvon kuljettaja tai sen toisen hallintaan luovuttanut saattaisi olla vaarassa syyllistyä hallussapitorikokseen. Laillisten metsästys- ja harrastusaseiden soisi jäävän tämän tyyppisten säännösten soveltamisalan ulkopuolelle. HE s. 46-47 lausuttu sinänsä tukee sitä, että ampuma-aseen pelkkä säilyttäminen kulkuneuvossa ei vielä olisi rangaistavaa mukana pitämistä, koska tämä ei ilmennä ajateltua vaaraa. Totean kuitenkin, että varmaankin jonkinasteisiin rajanveto-ongelmiin tultaneen oikeuskäytännössä törmäämään, ja siinä on hyvin hankalaa, jos joudutaan valitsemaan kahden hyvin kaukana toisistaan olevan vaihtoehdon välillä. Lainsäätäjän tulisi välttää tuomioistuinten asettamista hankaliin valintatilanteisiin. Rikosoikeuden termin tämän voi sanoa olevan ongelma laillisuusperiaatteen kannalta. Soveltamisedellytysten tulkinnanvaraisuuden merkitys korostuu, jos ja kun rikoksesta määrätään hyvin ankara rangaistus.

Esitetty hallussapitokriminalisointi on hyvin laaja siinä, että vaikka sen avulla torjutaan vaaraa laittoman ampuma-aseen rikollisesta käytöstä, mitään vaara-edellytystä ei säännöksessä aseteta. Jos esimerkiksi kulkuneuvossa on mukana ampuma-ase juuri sen vuoksi, että on haluttu varautua tuon aseiden käyttöön, olisi ymmärrettävää kattaa tämä tilanne rangaistussäännöksellä. Ei ole kuitenkaan selvää, että näin aina olisi. Tulemme sen haasteen ääreen, kattaako esitetty lainsäädännös juuri tarkoitetut tilanteet ja onko sen piirissä mahdollista erotella eli moitittavuusasteen teot asianmukaisesti. Omaksuttu rangaistusasteikko on kapea ja alarajaltaan erittäin korkea.

Esitetty lainmuutos, että ampuma-aseen mukana pitämiseen julkisella paikalla asetettaisiin aikaisempaa ankaramman rangaistusuhun alaiseksi, on sinänsä ajatuksena perusteltu. Kriminalisoinnin sisältämä normi on varmasti sinänsä jo varsin hyvin sisäistetty suuren yleisön keskuudessa, joka saattaa olettaakin, että tällainen hallussapito jo nyt on rangaistavaa eikä edes ihan pikkurike. On varsin kiinnostava innovaatio ajatella, että yksinomaan hallussapito julkisella paikalla katsottaisiin ampuma-aserikoksena törkeäksi. Se sellaisenaan jo merkitsee rangaistuskäytännön merkittävää ankaroittamista. Muutos sisältää myös selvän moraalisen arvoja koskevan viestin, koska sovellettava rikosnimike muuttuu.

Ihmiset mieltävät sen, että törkeä ampuma-aserikos kuuluu vakavien rikosten luokkaan. Tällainen muutos tukee taustalla olevaa moraalista ja sosiaalista normia kielteisestä suhtautumisesta laittomien ampuma-aseiden mukanaoloon julkisessa tilassa ja vahvistaa näin tämän kiellon takana olevia asenteita, mikä voi heijastua myös omaksuttuihin käytäntöihin. Samalla vahvistetaan vakavan väkivallan ja sen uhan vastaisia asenteita ja eräällä tavalla yhteiskuntarauhaa. Kysymys on korkeintaan, onko tämän rikoksen vahingollisuus ja vaarallisuus yleisellä tasolla niin korkea, että ratkaisu on perusteltu. Olisin varovasti valmis hyväksymään tämän perusratkaisun, vaikka se melko rohkea onkin. Esitän siitä kuitenkin jäljempänä vielä joitakin tarkentavia kriittisiä huomautuksia.

On yllättävää ja poikkeuksellista, ikään kuin lainsäätäjä ei luottaisi rikosoikeudellisen sääntelyn toimivuuteen ja samalla tuomioistuinten taitoon ja osaamiseen soveltamisharkinnassa ja seuraamusharkinnassa, että samalla kertaa halutaan erittäin tuntuvasti korottaa törkeän ampuma-aserikoksen rangaistusasteikon alarajaa, mikä siis koskee tämän erityisen hallussapitokriminalisoinnin ohella muitakin törkeän ampuma-aserikoksen tekemuotoja. Ne ovat hallussapitorikosta luonteeltaan vakavampia, mutta edes niiden kohdalla esitetty korotus ei tunnu perustellulta. Esimerkiksi sarjatuliasetta kuten rynnäkkökivääriä koskeva ampuma-aserikos on oman ankaroittamisperusteensa nojalla jo törkeä, ja neljän vuoden asteikko mahdollistaa rangaistuksen mittaamisen tarvittaessa tuntuvaan vankeusrangaistukseksi, vaikka asteikon alaraja olisi edelleen esimerkiksi yhdessä vuodessa vankeutta. Nyt hallussapitotyyppinen ankaroittamisperuste tulisi koskemaan kaikkia ampuma-aseita tyypistä ja vaarallisuudesta riippumatta.

Aivan erityisen asteikon alarajan korotuksesta tekee se, että vahvaksi pääsäännöksi tuomittavalle rangaistukselle tulisi ehdoton vankeus. Ehdottoman vankeuden tuomitseminen kuitenkin voidaan erityistapauksessa välttää, jos rangaistus olisi tasan kaksi vuotta, sillä silloin on mahdollista ainakin teoriassa päätyä ehdolliseen vankeuteen. Tilanteessa voisi myös soveltua yksi tai useampi rangaistuksen vähentämisperuste, mutta rikoksen luonteen vuoksi nämä tilanteet jäisivät varsin harvinaisiksi. Joissakin tapauksissa voitaisiin puolestaan päätyä siihen, ettei kyse ole törkeästä tekemuodosta, koska teko ei olisi ankaroittamisperusteen toteutumisesta huolimatta kokonaisarvostelussa törkeä. Lisäksi tuomioistuimella on mahdollisuuksia tuomita

rangaistusasteikon alittava rangaistus laissa säädetyin perustein. Lakivaliokunnan olisi aiheutta myös kiinnittää huomiota siihen, että ankaroittamisperuste olisi varsin erityyppinen kuin laissa nykyisin olevat. Näistä ”varaventtiileistä” huolimatta on arvioitavissa, että törkeän ampuma-aserikoksen selväksi säännöksi muodostuisi vähintään kahden vuoden ehdoton vankeus.

Jäljempänä tarkastellaan kysymystä törkeään ampuma-aserikokseen liitetyn rangaistusasteikon tasosta. Uudistushan merkitsisi toteutuessaan hyvin jyrkkää muutosta nykytilaan, sillä asteikon alaraja nostetaan neljästä kuukaudesta kahteen vuoteen. Jo alarajan nostaminen yhteen vuoteen ankaroittaisi merkittävästi näistä rikoksissa tuomioistuimissa määrättäviä rangaistuksia. Sanottu esitetty jyrkkä muutos tulisi koskemaan kaikkia tekotapoja, jolloin se ei rajoittuisi ainoastaan näihin hallussapidon tilanteisiin, joihin kohdistan päähuomioni. Hallussapitokriminalisoinnin suhteen korostus on siis moninkertainen, koska jo yksinomaan näiden tilanteiden tuominen törkeään ampuma-aserikoksen yhteyteen merkitsee hyvin tuntuvaan arvostelun ankaroitumista.

Kriminalisoinnin perusteiden kannalta on huomattava, että kantamista ja hallussapitoa koskeva rangaistussäännös edustaa tyylipuhtaasti niin sanottua *preventiivistä rikosoikeutta*. Tällä tarkoitetaan sitä, että lainsäätäjä pyrkii kriminalisoinnilla puuttumaan ilmiöön varhaisemmassa vaiheessa kuin silloin, kun varsinainen vaaratilanne jo on käsillä. Aserikoksia koskeva sääntely on oikeastaan kauttaaltaan preventiivistä, sillä ajatuksena on juuri kontrolloida erityisesti ampuma-aseiden saatavuutta, jotta ne eivät olisi kuvassa mukana rikollisessa toiminnassa, jolloin asiaan liittyvät vaarat ja riskit korostuvat.

Vastaavasti se seikka, että juuri julkisella paikalla tapahtuvat kantamiset ja hallussapidot tulisivat ankaramman sääntelyn piiriin, kytkee asian *yleisen järjestyksen ja turvallisuuden edistämiseen*. Jossain mielessä asiasta tulee sekamuotoinen. Laittoman aseiden hallussapito yksityisissä tiloissa voi olla yhtä lailla vaarallista ja liittyä vaikkapa edellä mainittuun varautumiseen, on sen syy sitten mikä hyvänsä. Lainsäätäjän ajatuksena on, että erityisesti julkisella paikalla tapahtuvat teot ansaitsevat ankaramman arvostelun ja vaikuttavat niin sanotun suuren yleisön turvallisuudentunteeseen tavanomaista enemmän. En pidä täysin ongelmattomana tässä olevaa tausta-ajatusta. Mitä tulee toteutuneeseen vakavaan väkivaltaan, henkirikostenkaan moitittavuuden arvioinnissa ei kovin merkittävää ole, onko surmaaminen tapahtunut esimerkiksi tiellä, kadulla, vai sitten vaikkapa kotipihassa tai rappukäytävässä tai yksityisasunnossa. Yleistä vaaraa aiheuttavat tekotavat otetaan puolestaan muulla tavalla huomioon. Kysymykseksi jää siten, onko sen perustelu, että julkisella paikalla tapahtuvat teot arvostellaan täysin oman logiikkansa mukaisesti– silloinkin kun ampuma-aseiden mukana ei ole ollut näkyvää vaan tulee ilmi vaikkapa poliisipartion tarkastaessa jotakuta ajoneuvoa tai henkilöä – täysin pitävä. Eli onko paikallaan ajatella, että julkisella paikalla tapahtuvaan tekoon kohdistetaan *erityinen moitittavuuslisä* silloinkin, kun kantamis- ja hallussapitoteko ei ole tullut ”yleisön” tietoon eikä teko sinänsä ole vaarantanut yleistä turvallisuudentunnetta.

Julkisessa keskustelussa toistuu usein se, että yleisellä paikalla tapahtuvat rikokset ovat erityisen haitallisia ja tuomittavia. Pahoinpitelyissä ja ryöstöissä näin varmaan onkin, sillä yhtäältä julkisella paikalla tapahtuvat rikokset helposti kohdistuvat sivullisiin, mikä voi heijastua kansalaisten turvallisuudentunteeseen, ja sivulliset voivat joutua näkemään tällaisia rikoksia. Virkavallalla on erityinen vastuu ylläpitää yleistä järjestystä ja turvallisuutta, jolloin esiintyvät rikokset koetaan helposti virkavallan puolelta valvonnan epäonnistumiseksi. Yleinen järjestys ja turvallisuus sekä

siihen liittyvä turvallisuudentunne ovat kuitenkin rikosoikeuden suojelutavoitteina kovin epämääräisiä. Ei ole myöskään merkkejä siitä, että kansalaisten turvallisuudentunne olisi sillä tavoin järkkynyt, että olisi aivan välttämätöntä asiaa kovin toimin puuttua. Rikosoikeuden järjestelmän ominaisluonteeseen kuuluu, että rikosoikeuden keinoin suojataan yksilön oikeushyviä ja ylipäättään sellaisia intressejä, jotka voidaan hahmottaa. Yleinen järjestys ja turvallisuus on käsitteenäkin tietyllä tapaa poliisioikeudellinen ja perintöä ajalta ennen 1800-lukua, jolloin rikosoikeus haluttiin erottaa politiaoikeudesta, joka merkitsi hallinnollista vaarojentorjuntaa.

Yleisen järjestyksen vastaiset rikokset edustavat eräänlaista jännettä ja ”kaatolohkoa” rikosoikeudessa, joskin sinne on lisätty myös uutta sisältöä. Tämän rikoslain 17 luvun säännökset rikoksista yleistä järjestystä vastaan antavatkin kiinnostavan vertailukohdan esitetylle sääntelylle. Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskeva rangaistussäännös voi sinänsä toteutua, vaikka teko ei tapahtuisi julkisella paikalla tai tulisi siinä vaiheessa vielä suuren yleisön tietoon. Vastaavasti kuitenkin esimerkiksi laitonta naamioitumista koskeva rangaistussäännös on ymmärrettävä, koska kommandopipoinen henkilö kaupungin kaduilla herättää aiheellisesti pelkoa ja huolta. Niin herättäisi myös henkilö, joka pitäisi esillä ampuma-asetta kaupungilla kulkieessaan. Ymmärrettävästi sellaista ilmiötä ei kuitenkaan juuri esiinny, koska tällaiseen puututtaisiin jo nyt nopeasti tai tiukasti niin yhteiskunnan kuin myös viranomaisten taholta. Rikoslain 17 luvun tarkoittamat rikokset yleistä järjestystä vastaan ovat lähtökohtaisesti suhteellisen lieviä rikoksia, mikä on loogista niiden luonteeseen nähden. Vakavimmissakaan rangaistussäännöksissä ei oltaisi lähelläkään sitä, mitä nyt esitetään.

Mitä taas tulee teräaseiden hallussapitoa julkiselle paikalla koskevaan sääntelyyn, siihen esitetään vastaavantyyppistä tiukennusta kuin edellä käsitellyssä ampuma-aseita koskevassa uudistusesityksessä.

Jos ampuma-aseissa uudistuksen kärki kohdistuu järjestäytyneeseen rikollisuuteen, teräaseiden suhteen päähuomio on vastaavasti nuorten katurikollisuuden ja niin sanottujen katujengien rikollisuusilmiöissä.

Ankaroittamiset koskisivat vaarallisen esineen hallussapitoa sekä toisen vahingoittamiseen soveltuvan esineen tai aineen hallussapitoa (RL 41:5-6; uudistuksen jälkeen RL 41:6-7). Sinänsä rangaistusasteikkojen kaavaillut kiristykset eivät ole näissä tapauksissa aivan yhtä suuria kuin edellä ampuma-aseiden kohdalla. Kuitenkin edellä ampuma-aseiden kohdalla esitetty pätee kutakuinkin myös tässä. Puukot ja veitset eivät kuulu kaduille ja on aiheellista kieltää niiden mukana pitäminen, vaikka niitä ei käytettäisikään. Samalla on kuitenkin muistettava, että esimerkiksi puukko on aivan tavallinen työkalu, jota tarvitaan hyvin monessa toimessa, kuten remonteissa, kalastuksessa ja eräretkeilyssä. Eräretkelle mennään tyypillisesti julkisilla kulkuneuvoilla. Puukko pakataan rintaan. Sen vuoksi näiden säännösten soveltamiseen tarvitaan vielä enemmän joustoa ja viisautta kuin edellä laittomien ampuma-aseiden hallussapitoon, sillä viime mainituille ei edes juuri voi olla oikeutettua käyttöä, jollei sitten ajatella jotakin aivan poikkeuksellista hätävarjelutilannetta.

Jos ajatellaan, että erikseen valmistelussa olevat niinkään hallitusohjelmakirjauksiin perustuvat uudistukset niin sanotun katujengirikollisuuden ja nöyryytysväkivallan vastaisista toimista toteutuvat, yhteiskunnan vastaus näihin ilmiöihin muodostuu kokonaisuutena huomattavan ankaraksi. On oikeastaan hämmäntävää, että näitä kahta toisiinsa kuitenkin kiinteästi liittyvää uudistusta edistetään erikseen.

Esitettyjen uudistusten mittakaava on kotimaisen kriminaalipolitiikan historiassa aivan erityinen. Yksittäinen lainsäädäntömuutospaketti toisi noin 200 vankipaikan lisätarpeen. Tämä muutos olisi yli kaksikertainen siihen nähden, mitä erittäin merkittävä ja tuntuva seksuaalirikosoikeuden uudistus edellisellä hallituskaudella merkitsi. Ja mitä katurikollisuuden torjuntaan tulee, siltä osin esitys niveltäisi vielä erittäin merkittävään toiseen lainuudistukseen, jota koskeva hallituksen esitysluonnos on ollut lausuntokierroksella ja jota koskevaa hallituksen esitystä odotetaan lähiaikoina eduskuntaan annettavaksi. Pidän erittäin ongelmallisena, että hallituksen esityksiä valmistellaan rinnan siten, ettei niitä ole valmisteluvaiheessa suhteutettu toisiinsa. Rikosoikeudellisen lainvalmistelun laatu kärsii, jos näin toimitaan, ja samalla eduskunnan päätöksenteko saatetaan hyvin hankalaan asemaan.

Katsoisin, että rangaistuksia kiristävälle lainuudistukselle on teräaseiden hallussapidon osalta tiettyjä perusteita, mutta en pidä niitä kuitenkaan niin painavina, että näin jyrkkä lainsäädännön ankaroittaminen olisi perusteltua. Tulee muistaa, että tässä on kyse julkisella paikalla kantamista ja hallussapitoa koskevista säännöksistä, joilla turvataan yleistä järjestystä ja turvallisuutta eikä vielä suoraan henkeä ja terveyttä. Kokonaisuutena arvioiden ehdotukset ovat yliankaria ja johtavat kohtuuttomuuteen. En myöskään pidä rangaistusjoustosta esitettyjä arvioita täysin luotettavina. Rangaistusjouston arviointi on erittäin hankalaa ja todellinen vaikutus vastaiseen rikollisuuteen voi jäädä odotettua vähäisemmäksi.

Ampuma-asirikoksissa on kiristämisen varaa rikosten varalta säädetyissä rangaistusasteikoissa. Jos halutaan toteuttaa hallitusohjelmakirjauksen henki hyvin tuntuvasta kiristyksestä, asteikon alarajan asettaminen yhteen vuoteen merkitsisi jo erittäin tuntuva linjan kiristystä ja ajaisi tavoitellun asian. Tämä merkitsisi sitä, ettei yhdyskuntapalvelua tai valvontarangaistusta voitaisi tuomita. Törkeän pahoinpitelyn rangaistusasteikossa alaraja on juuri samainen yksi vuosi vankeutta. Olisi suorastaan epäjohdonmukaista asettaa hallussapitotyyppiselle rikokselle korkeampi rangaistusasteikon alaraja kuin mikä on asetettu loukkaamistyyppiselle törkeälle pahoinpitelylle. Itse asiassa jo yhden vuoden asteikon alarajakin olisi vaarassa olla samasta syystä liian korkea. Ei voi välttyä ajatukselta, että lainsäädäntöä valmisteltaessa on johtavana tavoitteena ollut sitoa tuomioistuinten kädet niin, ettei pitkää vankeustuomiota voitaisi helposti välttää. Tämän seurauksena on kuitenkin päädytty esittämään täysin yliankaraa rangaistusasteikkoa. Ei ole mitään syytä epäillä tuomioistuinten kykyä määrätä oikeudenmukaista rangaistusta sopivan laajalta asteikolta.

On kiinnitettävä huomiota myös siihen, että hallituksen esitys merkitsisi toteutuessaan sitä, että törkeän ampuma-asirikoksen rangaistussäännökseen kirjattu rangaistusasteikko olisi poikkeuksellisen kapea, sillä esitetty muutos koskisi ainoastaan asteikon alarajaa, mutta yläraja neljässä vuodessa säilyisi ennallaan. Jo se, että ylärajaa on hankalaa edes ajatella korotettavaksi yli neljän vuoden, kertoo siitä, että laittoman ampuma-aseen hallussapito julkisella paikalla ei vielä itsessään kuulu vakavimpien rikosten joukkoon juuri koska kyse on hallussapitorikoksesta eikä rikostunnusmerkistöön kuulu edes mitään vaarantamisvaatimusta. Neljän vuoden enimmäisrangaistuksesta on säädetty esimerkiksi tuhotyön (RL 34:1) osalta. Silloinkin asteikon alarajana on neljä kuukautta vankeutta. Vastaavasti taas törkeässä tuhotyössä asteikon minimi on kaksi vuotta vankeutta, ja maksimina 10 vuotta vankeutta. Esimerkkejä voisi esittää enemmänkin.

Törkeän ampuma-asirikoksen suhteen lainsäätäjät näkyisi siis tavoittelevan erikoisella tapaa rutiininomaisesti sovellettavaa rangaistussäännöstä, jota sovellettaessa olisi mahdollisimman vähän yksilöllistä seuraamusharkintaa. Asteikko, jossa miniminä on kaksi vuotta ja maksimina neljä vuotta

on ristiriidassa jokseenkin kaikkien rikosoikeudellisessa sääntelyssä noudatettavien periaatteiden kanssa ja kertoo myös epäluottamuksesta tuomioistuimia kohtaan.

Hallituksen esityksen tekstissä (s. 53 alhaalla) esitetään, että vähimmäisrangaistuksen näkökulmasta törkeä ampuma-aserikos rinnastuisi sellaisiin erityisen vakaviin rikoksiin kuten törkeä raiskaus, lapsenraiskaus, törkeä ihmiskauppa ja törkeä ryöstö. Näissä rikoksissa, jotka todellakin ovat hyvin vakavia, on yksi tai useampi konkreettinen uhri. Niitä ei mielestäni voi mitenkään vahingollisuuden ja vaarallisuuden suhteen verrata hallussapitotyyppiseen törkeään ampuma-aserikokseen, joka on niitä paljon lievempi rikos. Tuo ero näkyy myös enimmäisrangaistuksissa, jotka kaikissa vertailurikoksissa ovat yli kaksi kertaa korkeammat.

Otan vielä yhden näkökulman. Kun puhutaan ampuma-aseista, niitäkin on hyvin monenlaisia. Rikollisissa piireissä saattaa liikkua hyvin vaarallisia sotilasaseita, kuten rynnäkkökivääreitä. Tällaisella aseella voi tehdä nopeasti hyvin suurta vahinkoa vaikkapa kauppakeskuksessa. Esimerkiksi kouluampumisissa ja vastaavissa ampumisissa vaarallisimmat tilanteet ovat syntyneet juuri, kun tekijä on varustautunut sarjatuliaseella ja päättää hyökätä aseistautumatonta siviiliväestöä vastaan. Olisi loogistakin, että tällaisten aseiden tuominen julkiselle paikalle säädettäisiin ankarasti rangaistavaksi, vaikka kyse ei olisi vielä edes rangaistavasta törkeän henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta. Sinänsä jos tekijällä on tämänkaltaisia aikomuksia, tuokin säännös herkästi toteutuisi. Jonkin pienen pistoolin vaarallisuus ja tulivoima ovat kokonaan toisenlaisia, eikä ehkä muutaman kymmenen metrin päästä ammuttu laukauskaan ehkä ole edes tappava. Näiden kahden aseiden hallussapidon tilanteet ovat hyvin erilaiset. Toki tuomioistuin pystyy lainsäätäjän asettaman asteikon puitteissa sovittamaan rangaistuksen oikeasuhtaiseksi eli määräämään rangaistukset asteikon eri päistä. Erittäin vaaralliseen ampuma-aseeseen kohdistuva ampuma-aserikos tulee törkeäksi jo nykyisin oman erillisen ankaroittamisperusteen perusteella.

Olisin siis huolissani sekä siitä, että tuomioistuimen harkintavaltaa jäykällä asteikonlaatimisella olennaisesti kavennetaan normaalisti, että siitä, että ampuma-aseiden keskinäisten erojen vuoksi teon todellisen vaarallisuuden huomioon ottaminen käy hankalaksi. Pienikaliiperisen käsiaseeseen, konepistoolin ja rynnäkkökiväärin välillä on eroa, jonka tuomioistuimet osaavat ottaa huomioon, jos niille annetaan siihen mahdollisuus. Ei pitäisi luoda tilannetta, jossa kaikista näistä tuomitaan noin kaksi vuotta vankeutta. Tulee muistaa, että rikossäännöksissä annetut rangaistusasteikot on asetettava siten, että ne *heijastavat kyseisten rikosten tyypillistä vahingollisuutta ja vaarallisuutta.*)

Esitetyn kahden vuoden minimin puolesta ei ole esitetty näin rajun kovennuksen kaipaamia oikeudellisia, kriminaalipoliittisia sen enempää kuin kriminologiasiaakaan argumentteja. Esitys rikkoo rikosoikeudellisessa sääntelyssä ja asteikkojen vahvistamisessa noudatettuja periaatteita samoin kuin sääntelyn johdonmukaisuutta vastaan puhumattakaan lukemattomista konkurrenssiongelmista, joihin sääntely tulisi johtamaan ja joiden korjaaminen olisi hyvin hankalaa. Minimien luoma epäsuhta on niin ilmeinen, että sitä ei voi ohittaa yksittäisenä poikkeuksena tai kauneusvirheenä. Sitä ei tulla ottaa jatkovalmistelun pohjaksi.

Tietyt rikoslain laadinnan periaatteet voisi jopa katsoa oikeusjärjestyksen kantaviksi perusperiaatteiksi. Se, että rikoksille määritellyt rangaistusarvot, jotka ilmenevät niitä varten erikseen säädetyistä rangaistuslajeista ja rangaistuksen määrää koskevissa määräyksissä, heijastelevat rikosten vahingollisuutta ja vaarallisuutta sekä myös syyksiluettavuuden astetta, on tällainen perusperiaatteen luonteinen vaatimus.

Edellä olen esittänyt hyvin kriittisiä arvioita hallituksen esityksestä. Myönteisenä uudistuksena panen merkille eräiden lähinnä hallinnollisten velvoitteiden rikkomisiksi luonnehdittavien tekojen siirtämisen lievän ampuma-aserikoksen puolelle. Samalla tuohon säännöksen lisättäisiin myös vankeusasteikko.

Mainittakoon vielä, että vankeinhoidon resurssitilanne on jo nyt erittäin tiukka ja vankeinhoidossa on jouduttu supistamaan esimerkiksi kuntouttavia toimia. Tässä tilanteessa olisi tarkasteltava erittäin kriittisesti kaikkia sellaisia esityksiä, joista aiheutuu merkittäviä ja pitkäkestoisia kustannuslisiä tähän kuormaa. Vankeinhoidon tason heiketessä myös uusintarikollisuuden riskit jälleen kasvavat.

Helsingissä, 13.2.2025

Kimmo Nuotio,
rikosoikeuden professori
Helsingin yliopisto

